

821.18-1.09
821.163.3-1.09

Калтрина Садики

ЛИКОТ НА ПЕНЕЛОПА ВО СОВРЕМЕНАТА АЛБАНСКА И МАКЕДОНСКА ПОЕЗИЈА

Апстракт: Во овој труд ќе се зборува за ресемантизацијата на ликот на Пенелопа во современата албанска и македонска поезија. Првенствено ќе се анализира зошто и како современите авторки го вклучуваат ликот на Пенелопа во своите песни. За анализа од албанска поезија ќе ги земеме песните на Линдита Ахмети, а за македонската поезија сонетите на Лидија Димковска, кои, исто така, ќе ги споредуваме со песните на Ана Димишковска. Од овие анализи ќе пласираме заклучоци дека Пенелопа во современата македонска и албанска поезија не останува напълно верна на ликот презентираан во *Одисеја*, но таа добива нови нетрадиционални вредности, а нејзината историја – нови интерпретации.

Клучни зборови: современа поезија, Пенелопа, позицијата на жените, Одисеја, мит

ВОВЕД

Во овој докторски семинар ќе се зборува за ликот на Пенелопа во современата албанска и македонска поезија. За да ја разбереме подобро позицијата на Пенелопа во поезијата, најпрвин ќе биде потребно да зборуваме за Пенелопа како жена, како и за позицијата на жената во општество и во книжевноста. Со таа цел, ќе започнеме со анализа на позицијата на жените во античката и во современата книжевност.

Поради тоа што зборуваме за женски лик, мора да потенцираме дека секогаш било тешко да се зборува за жените, бидејќи да се зборува за познати женски ликови, за мудри жени, за успесите на жените, за жените што успеваат во животот, секој чекор на жените во историјата

бил мерен со тежината на честа на фамилијата, честа на општеството и доброто име. Моралот на жените на голем број култури и општества се поставува во релација со моралот на таткото, сопругот, братот, племето, заедницата и народот.

Поради сето ова, големата тежина што општеството ја префрла на жената, но и поради тоа што ќе биде осудувана за секој чекор, поради тоа што ќе ја следат, ќе ја обвинуваат, ќе ја омаловажуваат, жената ќе мора да живее живот под надзор, еден живот во кој таа ќе биде виновна за чувањето на честа на другите. Веќе илјадници години жената се жртвува во општествата со патријархален менталитет. Но, таа се жртвува и денеска.

Овој менталитет што пуштил корени, им дава само две опции за избор на жените: убедување или жртвување. За подобро да го објасни ова, треба да кажеме дека жените биле убедувани дека треба да се саможртвуваат секој ден; да се откажуваат од своите соништа и идеи, како и од креативноста, да се откажуваат од храброста да се облекуваат по свој избор, да размислуваат со своја глава и да ги споделуваат своите мисли во јавноста.

Ако жените излегувале од линијата на тоа како што се очекувало да се однесуваат, биле жртвувани, биле подложни на предрасуди, ги критикувале, ги навредувале, ги презирале, ги тепале, дури и ги убивале. Истражувачката Сара Померој во својата книга „Жените во класична антика“ ни кажува дека смртничките жени немале ист статус со мажите, за разлика со божиците, кои имале исти особености како боговите.

Забележувајќи го нискиот статус на жената во секојдневниот живот, нискиот, маргинален статус на цариците (примери од историјата и од литературата), на слободните жени, како и на робинките, современите поетеси имаат тенденција да се враќаат во античките времиња, во мугрите на цивилизацијата и да откријат нешто повеќе за овие жени за кои малку се зборува. Враќајќи ги овие фигури во своите песни, современите поетеси зборуваат за нивната судбина, за нивната важност, за нивните чувства за кои никогаш не се зборува, за болките на душата, за страдањето и работите кои ниедна книга не ги спомнува. Тие зборуваат за потценувањето на фигурата на жената наспроти фигурата на мажот.

Колку ли е голем бројот на жени што ги знаеме од историјата, митовите и легендите кога зборуваме за угнетување, презир и жртвување? Веднаш се присетуваме на Ифигенија, која татко ѝ ја жртвувал заради воената слава и заради враќањето на честа на братот Агамемнон; на Медеја, која напуштила сè, го убила брат ѝ заради славата и успехот на Јасон; на Клитемнестра, убиена од својот сопствен син, само за тој да ја врати честа на таткото/мажот. Секако дека не може да не се присетиме и на жените и

љубовниците на Зевс, смртнички или божици, што тој ги имал и со нив правел што сакал. Се сеќаваме и на жртвите на Аполон што го одбиле (од Касандра до Дафне), а тој ги казнил сурово на безброј начини. Не можеме да не се потсетиме и на Геа, која родила деца кои сопругот Уран ѝ ги враќал во утробата, или на Реја, чиј сопруг Кронос ги голтал заедничките деца, плашејќи се да не ја загуби власта.

Во овој контекст, не може да не се присетиме и на ликот на Пенелопа, жената што требаше да живее само за да ја чува честа и моралот на сопругот. Во *Одисеја* Пенелопа ќе се нарекува „мудра“. Според епската разработка на митот, мудрата Пенелопа владеела со Итака дури дваесет години, време во кое сопругот Одисеј ќе биде отсутен, десет години во потрага по воена слава во Тројанската војна, како и десет години во кои го бара патот кон Итака. Но, кај Хомер таа нема да ни се презентира како мудра жена, т.е. жена со капацитет да владее со Итака, туку, пред сè, како жена која само тагува, долго и верно чекајќи го сопругот Одисеј да се врати дома.

Современите поетеси, но и романсиерите ќе се трудат да ја сменат сликата на Пенелопа и да ја презентираат од различни агли, од кои никој претходно не ја гледал. Затоа, нашиот труд ќе има за цел да проучи како е ликот на Пенелопа третиран во современата албанска и македонска поезија.

1. ПОЗИЦИЈАТА НА ЖЕНИТЕ ВО ЖИВОТОТ И ВО КНИЖЕВНОСТА

За да се разбере подобро важноста на ликот на Пенелопа за современата албанска и македонска поезија, прво треба да ја анализираме Пенелопа како женски лик во митологијата и во античката книжевност. Поради тоа ќе ја анализираме улогата на жените во животот и во книжевноста, нивната позиција и важноста на нивното вклучување во современата поезија.

Прво, треба да се каже дека за животот на жените има отсуство на информации за различни епохи. Особено за антиката. Ова го забележува и Сара Померој, која во својата книга „Жените во антиката“ ќе ни каже дека замислата за нејзината книга се родила во моментот „кога се запрашав себеси што, всушност, правеле жените додека мажите биле активни во сите оние области што традиционално ги нагласуваат учените луѓе од класиката“. (Померој, 2005: 5)

Ова отсуство на информации ќе се потрудат да го компензираат современите писателки, кои во своите поетски или прозни книги покажуваат една нова страна на познатите митски ликови и историски ликови, која не е позната за нас. Тие ни помагаат да ја комплетираме сликата, нудејќи

ни ги деловите на мозаикот кои недостигале, и со тоа ни овозможуваат да го гледаме женскиот лик во нова светлина.

Преку лирскиот субјект писателките ни покажуваат еден дел од вистината. Како што ќе каже и Вирџинија Вулф во своето дело „Сопствена соба”: „Јас е само еден термин што јас го употребував да препишам некој што навистина не постои. Од моите усти ќе излезат фикции, но тие може да бидат мешани со некои вистини: ваша задача е да се потрудите да согледате и да решите дали вреди да држите в рака некое дело.“ (Vulf, 2008: 8)

Оттука, наша задача во овој труд ќе биде да дознаеме какви информации имаме за Пенелопа, дали информациите што ќе ги добивме од делата и песните на современите писателки и поетеси ќе вредат да ги држиме в рака за да се збогати или надополни сликата за ликот на Пенелопа.

Затоа, ќе се потрудиме да објасниме зошто современите авторки му придаваат важност на ресемантизирањето на женски митски ликови. Нашата хипотеза е дека една од причините што го провоцира ова ресемантизирање на митовите, особено на оние што се поврзуваат со женските ликови, е фактот дека жените никогаш не можеле сами да ја раскажуваат својата приказна. На тоа ни укажуваа и Вирџинија Вулф цитирајќи ја Франк Лауренс Лукас од знаменитото дело *Трагедија*: „Чудно и невозможно е да се објасни фактот дека во Атина, каде што жените се држеле подложени во ориентален начин како слугинки и робинки, трагедијата дала фигури како Клитемнестра, Касандра и Антигона, Федра и Медеја и сите хероини кои ја поседуваат сцената во сите драми на ‘мизогиниот’ Еврипид”. (Vulf, 2008: 8)

Овие митски фигури познати за сите нас, меѓутоа, не даваат перспектива на жени со повисок статус, жени што се трудат да му се спротивстават на системот, кој ги осудува, но немаше да ги осудува доколку се мажи. Така, во случај Агамемнон да живеше со друга жена или да ја убиеше Клитемнестра, тоа немаше да остане позната приказна, веројатно немаше да биде нешто трагично што го предизвикува гневот и проклетството на боговите. Ниту една од овие познати фигури со нивната сторија немаше да биде олку позната ако им го променевме родот.

Се наметнува прашањето: ако жените со повисок општествен статус се третирале на овој начин, тогаш, што ли се случувало со жените од понизок статус? Затоа, одново ќе реферираме на Вирџинија Вулф, која ни ја открива перспективата на професор Тревелиан, кој укажува дека жената ја затворале дома, ја тепале и ја повредувале. На тој начин се запознаваме со една чудно и комплексно битие. Ако градиме мислење базирајќи се само на замислата за жените, жената сепак имала и има голема важност.

Таа е зачувана преку песната, но во историјата е отсутна. Во книжевноста жената го поседува животот на царевите и владетелите, но во животот жената била еден вид робинка на својот маж, а и на родителите, кои насила ѝ ставале венчален прстен. Неколку од најмудрите зборови во книжевноста се нејзини: во секојдневниот живот таа со тешкотија можела да чита или да ги разликува буквите и била имот на сопругот. (Vulf, 2008: 41)

Револтот кон позицијата на жената во општеството и кон лошото и делумното презантирање на жената во литература ќе води до нови песни и прозни дела, во кои жената ќе биде главен лик и ќе биде презентирани со сите димензии. Еден од придонесите на жената во книжевноста е истакната од страна на Евард Фитцџералд, кој вели: „ми личи дека жената е таа што ги создала баладите и народните песни, за да им пее на децата, за да ја совлада досадата додека przede со вретено” (Vulf, 2008: 45) Ова не потсети за фактот дека, можеби, жената, толку омразена за светот, нему му ја дала убавината на песната и уметноста. И, ова ќе биде и тоа што ќе ни се презентира во современата поезија.

2. ЛИКОТ НА ПЕНЕЛОПА ВО ХОМЕРОВАТА ОДИСЕЈА И ВО СОВРЕМЕНАТА КНИЖЕВНОСТ

Главните информации за ликот на Пенелопа ги добиваме од делото *Одисеја* на Хомер. Во познатата епопеја на Хомер ние се запознаваме со ликот на Пенелопа, верната жена на Одисеј. Но, не треба да заборавиме дека во Хомеровата *Одисеја* приказната, сепак, е раскажана од перспективата на Хомер. И Хомер, покрај сè е автор кој одбира што сака да каже, но и како сака да ја раскаже приказната. Така, ако за Хомер, пред сè, е важно да се зборува за авантурите и патешествијата на Одисеј, за современите авторки може да биде важно да се зборува токму за животот на Пенелопа, останата да чека две децении во Итака, односно, да се зборува за нејзиниот секојдневен живот.

Во својата книга *Зоон ѝоеџикон*, Владимир Мартиновски, реферирајќи на Аристотел, забележува: „Посочувајќи дека Хомер во *Илијада* не пее за целата Тројанска војна, ами за гневот на Ахил, уште Аристотел забележува дека во епската песна настанува трансформација на митот според природата и потребите на жанрот. Тој комплексен процес на адаптација на митската граѓа секако се одвива и во лирската поезија, во која најчесто не се нуди (пре)раскажување, туку *(ре)инијерѝреџиација* на митот”. (Мартиновски, 2013) Оттука, нам нема да ни биде чудно зошто во процесот на адаптација митот се ресемантизира и во лирските современи песни. Во *Одисеја* не можеме да најдеме многу делови и стихови во кои Пенелопа

зборува за чувствата на жената што тагува, ја мачи љубомора, или ѝ се предава на болката и ги изразува своите чувства.

Овие ситуации се ретки, на пример, се случува Пенелопа да стане љубоморна, кога дознава од Телемах дека Менелај му кажал за Одисеј дека тој е во домот на нимфата Калипсо. Или, како се вели во *Одисеја*: „Од зборовите на Телемах, на Пенелопа срцето ѝ затрепери“. (Homeri, 2006: 304)

Прв пат кога во *Одисеја* Пенелопа самата зборува за својата тага е кога познатиот пејач пее за враќањето на Ахајците од Тројанската војна. Таа го моли да ја прекине песната на враќањето, велејќи:

*„Те молам, немој да ја ѝееш веќе оваа ѝесна,
која срцејто ми го ѝарчосува, мене куѝтраѝа
ме најаднала неѝоднослива болка. Плачам
за главаѝа на еден сакан, ѝлачам за сѝоменоѝ
на еден јунак, храбросѝа на кого
го ѝознава Аргос и целѝа Грѝија.“* (Homeri, 2006:19-20)

Истражувачката Сара Померој ќе зборува во својата книга и за ставот на Хомер кон жените. Таа вели дека гледиштето на Хомер за жените како сопруги е видливо од неговиот став кон Пенелопа и Клитемнестра. Пенелопа стекнува највисоко восхитување поради својата честитост, додека Хомер му доверува задача на духот на Агамемнон на живиот Одисеј во адот да му ја опише неверноста на Клитемнестра. Дури и најдоблесните жени се засекогаш извалкани поради гревот на Клитемнестра. Ова обопштување е прво во долгата историја на непријателство кон жените во западната литература. (Померој, 2005: 38)

Сара Померој исто вели дека во книжевноста може да најдеме само два примера на владеењето на жената и нивната поголема моќ во споредба со кралевите. Другото место каде што кралиците можеле да имаат поголема или еднаква власт со кралот е Теба, родниот град на Андромаха. Мајката на Андромаха била онаа што владее (*basileu*), иако и нејзиниот татко бил господар (*anassō*). Од друга страна, Хомер го користи глаголот *basileuō* за да го опише владеењето на кралевите во други случаи. Сосема е можно тука да имаме судир меѓу традицијата што известува за владеењето на кралицата, и додавка од поет кој не можел да си замисли дека жена може да владее со град. (Померој, 2005: 39)

Познатата современа писателка Маргарет Атвуд, која напишала цел роман за Пенелопа, во воведот на својата книга ќе го сподели своето мислење за тоа како се запознаваат обично Одисеј и Пенелопа. Атвуд вели: „Приказната за враќањето на Одисеј во неговото кралство Итака

по дваесетгодишно отсуство најмногу е позната од *Одисејата* на Хомер. За Одисеј се вели дека половина од овие години ги поминал борејќи се во Тројанската војна, а другата половина талкајќи низ Егејското Море, обидувајќи се да се врати дома, искусувајќи неволи, совладувајќи чудовишта или бегајќи од нив и спиејќи со божици.

Во *Одисеја*, Пенелопа, ќерката на кралот Икариј од Спарта, братучетка на прекрасната Елена Тројанска, е портретирана како типчна верна сопруга, жена позната по својата интелигенција и постојаност. Освен што плаче и се моли за враќањето на Одисеј, таа мудро ги мами многуте додворувачи што се врткаат низ дворецот, крчмејќи го имотот на Одисеј во обид да ја присилат да се омажи за еден од нив”. (Атвуд, 2013: 11)

Исто така, Атвуд ни дава објаснување за тоа зошто го напишала романот за Пенелопа: „Избрав раскажувањето на приказната да им го препуштам на Пенелопа и на дванаесетте обесени слугинки. Поради тоа што Одисеја на Хомер не е единствената верзија на приказната. Митскиот материјал првенствено бил устен, а, исто така, има и локални верзии на митот, кои многу се разликуваат една од друга”. (Атвуд, 2013: 11,12)

Во поговорот на македонското издание на романот *Пенелопеја* од Маргарет Атвуд, Илија Велев истакнува: „Честопати во своето творештво Маргарет Атвуд посегнува по митовите и по бајките, на кои им дава своја интерпретација. Такви примери има во расказите и во поезијата, но и во романите. Најдобар пример за овој интерес на Атвуд е романот *Пенелопијада*, каде што ја реинтерпретира приказната од Хомеровата Одисеја, низ призмата на Пенелопа и на слугинките, вршејќи детронизација на славните претстави за возвишениот Одисеј и стереотипите врзани за Пенелопа и, воопшто, за претставата на жената”. (Атвуд, 2013:117)

3. ЛИКОТ НА ПЕНЕЛОПА ВО СОВРЕМЕНАТА АЛБАНСКА ПОЕЗИЈА

Од оваа перспектива ќе се обидеме да го илустрираме влијанието на ликот на Пенелопа во современата албанска поезија, анализирајќи неколку карактеристични песни од творештвото на Линдита Ахмети. Иако во песните на Ахмети, конкретно, Пенелопа може ретко да ја сретнеме спомената експлицитно, нејзината поезија на тематски план личи на долго чекање, коешто неретко нè потсетува на чекањето на Пенелопа. Во лирските песни на Линдита Ахмети светот е во чекање, лирскиот субјект неуморно чека како митската Пенелопа, очекувајќи ја слободата, надежта, новиот ден, братот, русокосото момче...

Во лирските песни на Линдита Ахмети животот тече додека лирскиот субјект, како една Пенелопа (затворена во кралскиот замок) стои во високата кула и чека. Лирскиот субјект е осуден со чекање. Страда, но и се радува за времето што допрва доаѓа. Како еден вид Пенелопа, таа не очекува некоја голема промена на своето битие, но очекува да се ослободи од тежината на чекањето.

Судбината на Пенелопа го следи лирскиот субјект. Пенелопа се ре-актуализира во стиховите на Линдита Ахмети на еден суптилен начин. Таа поминува во друга култура, зема нов идентитет, зборува различен јазик и се трансферира во ново време, но, иако илијади години подоцна, истата судбина ја следи новата Пенелопа. Таа станува симбол на жената казнета од последиците од војните, таа е симбол на жената која треба да седи и да чека за промена, а не самата да ја донесе неа. Таа, како што може да се види и во книгата *Mjedra dhe bluz* (Малини и блуз, 1993), го чека враќањето од безвраќањето, на изгубеното дело на својот идентитет. Лирското „јас“ настојува да го најде тоа што било пред да биде осудено со долгото чекање.

Лириката на Линдита Ахмети е тажна песна како животот на Пенелопа.

Во песната „Përi i zi“ („Црната нишка“) лирскиот субјект бара да му се врати русокосото момче, како што бара и Пенелопа да ѝ се врати Одисеј. Без саканиот, лирскиот субјект, како Пенелопа, останува без надеж, без соништа. Лирскиот субјект ќе се жали:

„Me topa bjondin ma morrën...
 ...ç'pata unë përveç bjondit“ (Ahmeti, 1993:58)
 (Со гулињата русокосото момче ми го зедоа
 што имав јас освен русокосиот)

Во песната „Krijimi i luleve“ („Создавањето на цвеќето“) лирскиот субјект заедно со малините чека да се врати русокосото момче, кое не се враќа, како Одисеј што не се враќа кај Пенелопа:

„duke pritur bjondin që s'kthehet
 Mjadrat shohen shumë“ (Ahmeti, 1993:66)
 (чекајќи го русокосиот кој не се враќа
 Малините расијат многу)

Во песната „Fustani dhe hijja e tij“ („Фустанот и неговата сенка“) лирскиот субјект се разделува со саканиот, а неговото оддалечување т.е. „бегане“ е тешко да се прифати. Лирскиот субјект го чека саканиот да се

врати, а тој бега како птица што одлетува кон далечни места. И, лирскиот субјект, делејќи ја судбината на Пенелопа, е осуден да чека и да страда.

*„... në hapsirë
duken shenja
nga plagët
e shpirtit tim
që digjet ndër klithma” (Ahmeti, 1993: 108)
(во космоси
се гледаат ираги
од раниите
на мојата гуша
што гори во вресоци)*

Во песната “Derë” („Врата”), Пенелопа се употребува како лик што алудира на чекањето на прагот на вратата, на која и драгата мајка и стариот татко чекаат да се врати момчето. До вратата се чека долго, и како што се вели во песната: „се везе надежта”. Освен чекањето, ликот на Пенелопа во оваа песна добива ново значење, значењето на надежта. Оној што чека и се надева. Ако има некој што чека има и надеж за подобри денови:

*„në prag të derës
pret nëna e dashur
dhe babai i moçëm
e ndonjë Penelopë
e këtu qëndiset shpresa”
(на прагот на вратата
чека драгата мајка
и стариот татко
и некоја Пенелопа
и тукa се везе надежта)*

Така, авторката Линдита Ахмети на ликот на Пенелопа му дава нова димензија: во оваа поезија Пенелопа не е само симбол на брачната верност и лик што се поврзува со чекањето, но и моќен симбол на надежта.

Во песната „Pse o Zot” („Зошто Господе?”) лирскиот субјект, идентификувајќи се со Пенелопа, го моли Еол да го побара момчето кај шумските цвеќиња, го моли Хелиос да го бара покрај езерото во планината, и го моли дроздот да го повика, но тој не одговора на повиците. Момчето не се враќа ни кога лирскиот субјект го бара во длабочината на ноќта. Сè станува потрагично кога тој не може да гледа дека таа го чека со

„ливчињаџа на болкаџа ойворени” за тој да види како изгледа розата во градините на Ерос.

Лирскиот субјект, како Пенелопа со болка и надеж, но и со љубов, чека затворена во кука каде што нема врата за излез. Сепак, од сета оваа ситуација лирскиот субјект (или Пенелопа), изгледа, решена и неуморна ќе каже:

*Pastaj,
Gjithë kohës bubullon
Pyetja ime
Pse o zot
Pse o zot? (Ahmeti, 2004:58)
(Поџоа
Цело време грми
Моеџо џрашање
Зошџо госџоде
Зошџо госџоде?)*

Оваа песна ни нуди нова перспектива на Пенелопа. Таа нè поттикнува да мислиме за нејзините емоции. Таа не е веќе само ликот во кој ќе најдеме сила и модел како да бидеме вечни, но ќе остане жена со несигурности, со силни и длабоки чувства, со љубов која те полудува. Преку оваа песна стануваме сведоци и за кривката страна на карактерот на Пенелопа, бидејќи за силната страна на нејзиниот карактер веќе знаеме од Хомеровата *Одисеја*. Пенелопа станува комплексен лик, каква што е, всушност, човековата природа. Таа станува репрезентативен лик и за современата жена, осудена да ги крие емоциите и силните чувства, за да биде само тоа што општеството го бара од неа. Жена со високи морални вредности, вечна и мудра. Од жената се очекува да остане рационална, да не ги покажува чувствата, да не им се предава, туку да им се спротивставува на тешкотиите на животот.

Лирските песни на Линдита Ахмети нè раздвижуваат. Песните ни ги поместуваат и ги рушат границите. Лирскиот субјект што тагува и пее, се моли и ѝ се радува на љубовта, ги собира на едно место највозвишените чувства на жените. Во тие песни на Линдита Ахмети ја среќаваме девојката што го чека момчето, сестрата од албанските народни раскази, која чека да се врати братот за кој и се жртвува, ако е потребно, но и ќерката на таткото, без кој ништо нема смисла. Поезијата на Линдита Ахмети не се чита лесно, таа е вознемирувачка како судбината на жената, како нејзиниот живот. Лирските песни на Ахмети имаат вознемирувачки глетки, но ни ги држат очите отворени за вистините што не сакаме да ги гледаме, потсетувајќи нè и за настани кои сакаме да ги заборавиме.

Линдита Ахмети креира нова реалност во која лирскиот субјект слободно трча низ стиховите, ги изразува чувствата, емоциите, врие и вреска, страда и тагува за оние кои го остава невидливи, како Пенелопа во Итака, чекајќи ги слободата, љубовта, момчето што не доаѓа.

Судбината на Пенелопа, особено во книгата *Nga mështeknaja e babait* (*Од брезата на татко ми*), го придружува лирскиот субјект, и тој како една „хамадриада“, станува поврзан со дрвото на брезата, исто како Пенелопа со калето на Одисеј.

*“me vite një zot e di sa
unë jam në boshllëkun e trungut
të drurit qindvjeçar
një dru i nxirë nga korbat që rrinë në degët e tij
e rreth të cilit sillen ujrit e urritur
një dru të cilin kanë harruar ta presin ushtritë e
huaja”* (Ahmeti, 2004:85)
(со години госпоѓо знае колку
јас сум во празнината на стеблото
на сегоднешното дрво
едно поцрнело дрво од гавраниите кои сегај во нејзините гранки
и околу кое се вртат гладните волци
едно дрво што шугише војски заборавале да го отсечат)

Лирскиот субјект во оваа песна се чувствува изгубен, заборавен во празнината на стеблото, како Пенелопа во калето во Итака, околу лирскиот субјект се вртат гладните волци, а околу Пенелопа се вртат оние кои се гладни за богатството на Одисеј и затоа сакаат да се венчаат со Пенелопа. Како Хомеровата Пенелопа, лирскиот субјект во оваа песна на Ахмети останува незабележен. Затоа и ќе се пожали дека е заборавен од Ерос. Лирскиот субјект и Пенелопа никој не ги забележува освен пајците. Ни не ги посакува.

*„mua që si hamadriada jam bërë pjesë e drurit
Të cilit vazhdimisht dikush i matet me sëpatë”* (Ahmeti, 2004:88)
(мене што како една хамадриада сум отсечана дел на дрвото
На кој некој едноставно му се приближува со секира)

Лирскиот субјект во песните на Линдита Ахмети, како Пенелопа, се чувствува под постојана закана, што е сугерирано и преку поетските слики поврзани со сечењето на дрвото.

4. ЛИКОТ НА ПЕНЕЛОПА ВО СОВРЕМЕНАТА МАКЕДОНСКА ПОЕЗИЈА

Во врска со ликот на Пенелопа во современата македонска поезија, во овој труд ќе ги анализираме лирските песни на Лидија Димковска. Владимир Мартиновски ни вели дека во современата македонска поезија постојат повеќе циклуси песни што се базираат на реинтерпретација на митови, а во оваа пригода како парадигматични (и комплементарни) би ги издвоиле циклусот „Одисеј“ од Ана Димишковска, поместен во стихозбирката *Соцветија* (1994) и циклусот „Тајните сонети на Пенелопа“ од Лидија Димковска, објавен во стихозбирката *Изгризани нокти* (1998). (Мартиновски, 2013)

За Ана Димишковска тој ќе каже дека: „за разлика од Пенелопа од епилогот на *Одисеја*, која воопшто не ја става под сомнеж верноста на Одисеј, Пенелопа во оваа песна е осудена на притаено и мачно страдање, така што лирскиот субјект ѝ го дава следниов совет: *ѝпросолзи ѝнекогаш скришум, никој да не ѝе слушне / досѝојана и дрска, Пенелоѝо древна / биди каква иѝѝо си... и осѝани верна*. Возбудливата противречност во лирската реинтерпретација тука е очигледна: иако во песната ѝ се дава совет да остане „верна“ на митската и епската матрица на верноста, очигледно е дека овде се соочуваме со една нова Пенелопа!“ (Мартиновски, 2013)

Во книгата *Изгризани нокти* на Лидија Димковска, поточно во циклусот сонети „Тајните сонети на Пенелопа“, ќе забележиме дека Пенелопа станува главен лик, спротивно од тоа што е традиционалната матрица. Самиот епитет „тајни“ упатува на идејата дека женската страна на приказната е притаена и недостапна, па затоа овие сонети ни ја откриваат и перспективата на Пенелопа. Во овој циклус песни го гледаме ликот на Пенелопа во сите димензии. Таа не е веќе само жената на Одисеј, туку е царица, жена, човек. Во овој циклус се соочуваме со широк спектар чувства на Пенелопа. Гледаме дека таа го трпи отсуството на Одисеј. Читајќи ја првата песна се гледа дека таа го трпи повеќе недостигот на одговори.

Првата песна од циклусот го загатнува прашањето: Што сака Еон од Пенелопа? Лут ѝ е, или сака да ја одбрани од нешто што следува, нешто што тој го донесува? Од нешто или од некого? Некого што таа самата го очекува? Дали Еон сака да ја одбрани Пенелопа од Одисеј? Зошто сè е спроти неа? Затоа Пенелопа, т.е. лирскиот субјект се прашува кој кого го чека: „*Кој кого чека, кој е вон?*“ (Димковска, 1998: 39) Во овој сонет на Димковска Пенелопа не може веќе да биде сигурна дали таа е „вон“ или, пак, Одисеј. Таа, можеби, е во Итака, но со умот е секаде каде што

е Одисеј. Не се знае веќе дали е поосамен Одисеј во морето или, пак, Пенелопа, опкружена со нејзините луѓе на островот Итака.

Во вториот сонет, на Пенелопа, т.е. на лирскиот субјект *очииџе му ежаџи*. Таа не може веќе да живее со неисполнетите ветувања и веќе не може да се помири ни со судбината, ни со осаменоста. Таа се чувствува мртва за Одисеј додека е жива. Чувствува дека ветувањата за вечност на Одисеј му давале еден вид дозвола да ги живее нејзините животи со други луѓе, уживајќи го статусот на херој: „*Ги живееш моџиџе живоџи / И на моџиџе богови си им Бог.*” (Димковска, 1998:40)

Во третиот сонет од циклусот, отсуството на Одисеј кај Пенелопа почнува да ги поттикнува нејзините сомнежи. Таа не знае веќе кого да го моли да ѝ се врати Одисеј. Пенелопа го проблематизира сопствениот идентитет. Таа се чувствува неразделна од ликот на Одисеј и тој живее со неа од првиот час, па ќе каже:

„...не си Ти но
Сум Јас а Јас сум Ти,, (Димковска, 1998:41)

Таа не сака Одисеј да ѝ се врати поради клетвата. Како што може да се види, Пенелопа не го чувствува веќе изборот или среќата на Одисеј, туку клетвата, па затоа безнадежно, но со цела душа, се моли:

„Нека џе донесе џој блесок,
Не клеџваџиа џред сиџиџе бози“ (Димковска, 1998: 41)

Мартиновски за циклусот „Тајните сонети на Пенелопа“ на Лидија Димковска вели дека во овие сонети: „на читателите им нуди една „апокрифна“, лирска опсервација на внатрешниот свет на сопругата на Одисеј. Петте сонети се израз на силниот бунт на една Пенелопа која не сака (и не може) да ја прифати ситуацијата на „вечно чекање“. Вториот сонет најпластично ги доловува контурите и нијансите на таа мачна состојба”, заклучувајќи дека современите македонски поети, во овој случај Ана Димишковска и Лидија Димковска, ги „воскреснуваат“ древните митски ликови преку своите песни, давајќи им индивидуални човечки обележја и чувства. (Мартиновски, 2013)

ЗАКЛУЧОЦИ

Од анализата направена во овој труд доаѓаме до заклучни согледби дека во современата албанска и во современата македонска поезија, по-

етесите ја соголуваат Пенелопа од традиционалната перспектива или, подобро кажано, од перспективата што е пласирана од страна на Хомер.

Пенелопа во современата албанска и македонска поезија не претставува само една вечна жена, туку многу повеќе. Таа не ја носи тежината на вечноста во себе. Во поезијата на Линдита Ахмети ликот на Пенелопа е лик на надеж дека доаѓаат подобри денови. Пенелопа ни се прикажува со гнев, љубов, надеж и мудрост. Таа не останува во сенка како пасивен лик, туку станува главен лик во песната и во животот. Кај Ана Димишковска и Лидија Димковска, Пенелопа веќе не се презентира како лик што сака да стане вечна, таа не ни се претставува како безгласна, туку таа добива хуманоидни атрибути. Пенелопа се моли, тагува, има сомнежи и соништа, а и постојано се преиспитува. Како што, веќе, напоменавме во анализата, таа не е само жена на Одисеј, но е царица, човек, жена.

Користена литература

- Атвуд, М. 2013. *Пенелојеја*, Скопје, Конгресен Сервисен Центар, Микена, Макавеј.
- Димишковска, А. 1994. *Соцветија*, Скопје, Темплум.
- Димковска, Л. 1998. *Изгризани нокти*, Скопје, Култура.
- Мартиновски, В. 2013. *Зоон џоеџикон*, Скопје, Кликер книги.
- Померој, С. 2005. *Божјици, курви, сојуруги и робинки: жениње во класична анџика*, Скопје, Слово.
- Ahmeti, L. 2015. *Nga mëshsteknaja e babait*, Shkup, Portalb.
- Ahmeti, L. 2004. *Vetë përballë Erosit*, Tetovë, Brezi 9.
- Ahmeti, L. 1993. *Mjedra dhe bluz*, Shkup, Flaka e vëllazërimit.
- Homeri, 2006. *Odiseja*, Tiranë, Onufri.
- Vulf, V. 2000. *Një dhomë më vete*, Tiranë, Çabej MÇN.

Kaltrina Sadiki

**THE CHARACTER OF PENELOPE IN CONTEMPORARY ALBANIAN
AND MACEDONIAN POETRY**

Abstract

In this paper it will be analyzed the rescemantization of the character of Penelope in the contemporary Albanian and Macedonian poetry. It will be analyzed why and how contemporary authors include the character of Penelope in their poetry. From the Albanian literature we will analyze the poetry of Lindita Ahmeti and from Macedonian literature we will analyze the sonnets of Lidija Dimkovska, wich will also be compared with the poems of Ana Dimishkovska. From these analyses it will be concluded that Penelope in the contemporary Macedonian and Albanian poetry doesn't remain completely loyal to the character presented in the Odyssey, she gains new nontraditional values and her story new interpretations.

Key words: contemporary poetry, Penelope, position of women, Odyssey, myth